

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ МОТИВАЦІЙНОГО МЕХАНІЗМУ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА ЗАСАДАХ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА В АПК

THE CONCEPTUAL DESIGN POSITION OF MOTIVATIONAL MECHANISM OF AIC INTEGRATION PROCESS BASED ON A PUBLIC-PRIVATE PARTNERSHIP

Косач І.А.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри публічного управління та менеджменту організацій,
Чернігівський національний технологічний університет

Статтю присвячено розгляду питання концептуальних засад розроблення мотиваційного механізму формування інтеграційних підприємницьких агропромислових структур на засадах державно-приватного партнерства. Розглянуто сутність мотиваційного механізму. Визначено його актуальність в умовах становлення відносин на основі державно-приватного партнерства. Розглянуто основні принципи та умови розроблення мотиваційного механізму формування інтеграційних структур на засадах ДПП. Виділено структуру мотивів суб'єктів інтеграції на засадах ДПП.

Ключові слова: державно-приватне партнерство, мотивація, мотиваційний механізм, агропромисловий комплекс, національна економіка, інтеграція.

Статья посвящена рассмотрению вопроса концептуальных основ разработки мотивационного механизма формирования интеграционных предпринимательских агропромышленных структур на принципах государственно-частного партнерства. Рассмотрена сущность мотивационного механизма. Определена его актуальность в условиях становления отношений государственно-частного партнерства. Рассмотрены основные принципы и условия разработки мотивационного механизма формирования интеграционных структур на основе ГЧП. Выделена структура мотивов субъектов интеграции на основе ГЧП.

Ключевые слова: государственно-частное партнерство, мотивация, мотивационный механизм, агропромышленный комплекс, национальная экономика, интеграция.

The article is devoted to consideration of conceptual basis of motivational mechanism development of formation of agricultural enterprises integration based on the public-private partnership. The essence of the motivational mechanism is considered. The relevance of the mechanism in conditions of public-private partnership relations is determined. The basic principles and conditions of motivational mechanism development of formation of integration structures based on PPP is defined. The structure of motives of business integration subjects in PPP's relations is set.

Keywords: public-private partnership, motivation, motivational mechanism, agriculture, national economy, integration.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Сучасні умови формування та розвитку інтеграційних підприємницьких структур вимагають використання нових підходів до управління. Розгляд процесів формування інтеграційних підприємницьких агропромислових структур на засадах державно-приватного партнерства (ІПАС_{дпп}) із погляду синергетичного підходу і теорії самоорганізації дає змогу оптимально поєднувати властивості гнучкості, адаптивності й одночасно стійкості соціально-економічних систем. Необхідність реалізації можливостей самоорганізації робить актуальним завдання розроблення відповід-

них механізмів формування соціально-економічних систем, до яких належать і ІПАС_{дпп} [1, с. 25]. Складність управління такими системами вимагає розроблення інтегрованого механізму самоорганізації, що представляє собою багаторівневу систему різних видів механізмів, диференційованих за елементами [2, с. 71]. Інтегральним складником механізму самоорганізації є мотиваційний механізм, спрямований як на активізацію внутрішніх мотивів (внутрішня мотивація), так і на створення зовнішніх умов (зовнішня мотивація) для самоорганізації.

Перехід до ринкової економіки характеризується відмовою від організаційно-адміністративного мономеханізму, тоді як найбільша увага

при цьому в управлінні національною економікою стала приділятися економічному механізму без достатньої орієнтації на мотиваційні механізми. Але відмова від мотиваційних механізмів управління поруч із недосконалим правовим механізмом призводить до неефективності економічного механізму, і стосовно засад державно-приватного партнерства це проявляється досить чітко.

Укрупнено процес самоорганізації соціально-економічної системи являє собою чергування двох стадій: динамічної рівноваги і біфуркації. На стадії динамічної рівноваги, коли спостерігаються процеси як комунікаційної, так і структурної самоорганізації, об'єктом мотиваційного механізму формування ІПАС_{дпп} виступають окреме підприємство, представники органів державної влади, сільськогосподарські кооперативи, бізнес-процеси. На стадії біфуркації об'єктом механізму є мотиваційні цінності окремих суб'єктів та груп, що взаємодіють на засадах ДПП в умовах формування інтеграційних підприємницьких структур.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Проблематика мотивації та розроблення мотиваційного механізму є об'єктом дослідження багатьох науковців. Оскільки предметною сферою даної статті є агропромислова інтеграція, нас цікавлять передусім напрацювання вчених саме у цьому напрямі. Так, мотивація підприємницької діяльності розглядається М. Маліком [3] та В. Опанасенком [4, с. 46], а мотивації процесів аграрно-промислової інтеграції присвячено напрацювання Ю. Нестерчук [5].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Партнерство влади та бізнесу нині є найважливішим засобом забезпечення умов подолання економічної кризи, структурних зрушень в агропромисловому виробництві, інвестиційного поштовху. Особливої уваги вимагає обґрунтування об'єктивної необхідності переорієнтації ДПП на мотивацію бізнесу, що зумовлює розроблення напрямів реформування системи ДПП в Україні. З погляду формування відносин державно-приватного партнерства мотиваційний механізм виступає як запорука досягнення ефективних економічних і соціальних результатів бізнес-партнерів та зацікавлених органів державної влади. Об'єктивна необхідність поглиблення досліджень у напрямі формування мотиваційного механізму формування відносин державно-приватного партнерства в агропромисловому комплексі пов'язана з удосконаленням вибору основних складників цього механізму, що дасть змогу приймати ефективні управлінські рішення.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Метою статті є розроблення концептуальних положень мотиваційного механізму

формування інтеграційних підприємницьких агропромислових структур на засадах державно-приватного партнерства.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Мотивація, як правило, визначається як «сила, стимул або вплив», що спонукає людину або організм діяти чи реагувати.

Важливим для розуміння сутності мотивації є визначення цього поняття. Уперше термін «мотивація» було вжито А. Шопенгауером у праці «Чотири принципи достатньої причини» [6]. Словник Н. Вебстера дає таке визначення: мотивація – це «психологічна особливість, яка спонукає організм до дії» і «причина цієї дії». Таким чином, мотивація належить до внутрішніх процесів, які «рухають, підштовхують, стимулюють або спонукають людей до того, що вони роблять. Це «команда до дії», яка стимулює нас почати вести себе в навколишньому світі. «Потреби, спонукання і бажання», як правило, розглядаються як внутрішні мотиви або поведінку. «Стимули, заохочення і підкріплення» розглядаються як мотивація, що виникла із зовнішніх джерел [7]. Зі свого боку, А. Маслоу в контексті теорії самоорганізації розглядає «наслідки», «очікування» або «потреби» як тип «атракторів», навколо яких система «самоорганізується» для створення такого собі стабільного стану або патерну [8]. Отже, мотивацію слід розглядати як сукупність факторів, процесів та механізмів, що забезпечують виникнення у людей прагнень досягнення поставлених цілей.

Розгляд мотиваційного механізму є важливим у контексті знаходження найбільш ефективних важелів регулювання та стимулювання його розвитку. Сам термін «механізм» стає розповсюдженим у другій половині 1960-х років у наукових працях економістів постсоціалістичних країн, коли науковці звернули увагу на «господарський механізм економічної системи», наголошуючи на конкретній рушійній силі системи, що функціонує [9, с. 361].

Словник іншомовних слів визначає механізм як сукупність проміжних станів або процесів будь-яких явищ [10, с. 431].

В основі побудови мотиваційної моделі повинні бути покладені умови реалізації мотиваційного механізму, які полягають у достатності синергетичного потенціалу державно-приватного партнерства для реалізації проектів ДПП і вкладання інвестицій, а також наявності економічних суб'єктів, здатних забезпечити утворення партнерської взаємодії на засадах державно-приватного партнерства. Таким чином, умовами реалізації мотиваційного механізму формування ІПАС_{дпп}, на нашу думку, є:

1) достатній для функціонування ресурсний потенціал;

2) наявність економічних суб'єктів, які здатні забезпечити інвестиційний процес у необхідних обсягах.

Відповідно до прийнятої загальної схеми побудови, модельне уявлення досліджуваного нами механізму включає в себе такі елементи:

- суб'єкт – рушійна сила, що осмислено запускає в дію цей механізм;
- мети – програмовані бажані результати дії механізму;
- методи – інструментарій, способи і технології процесів;
- досягнення поставлених цілей;
- форма – організаційне і правове оформлення методичного забезпечення;
- кошти – сукупність видів і джерел ресурсів, що використовуються для досягнення поставлених цілей;
- об'єкти – господарюючі суб'єкти, економічне середовище.

Виділені характеристики, властиві категорії мотиваційного механізму, дають змогу розкрити особливості і доповнити зміст цього поняття згідно з процесом формування інтеграційних підприємницьких структур. При цьому мотиваційний механізм є результатом цілеспрямованої діяльності й є певною сукупністю інституцій, норм, правил, що забезпечують за певних умов формування заданих явищ.

Мотиваційний механізм формування ІПАС_{дпп} дає змогу:

1) залучити необхідні інвестиційні ресурси для здійснення ефективної підприємницької діяльності (внутрішні мотиви);

2) здійснити вибір проекту ДПП та оцінити можливі ефекти.

Таким чином, формування мотиваційного механізму формування ІПАС_{дпп} включає сукупність наукових методів і практичних прийомів рішення завдань, пов'язаних зі стимулюванням відносин державно-приватного партнерства в агропромисловому виробництві. В основі концепції побудови мотиваційного механізму формування інтеграційних підприємницьких агропромислових структур на засадах відносин ДПП пропонується розглядати такі принципи:

1. Принцип орієнтації на поставлені цілі.

2. Принцип співвідношення результатів та витрат.

3. Принцип отримання максимальних результатів (синергетичного ефекту від партнерської взаємодії).

4. Принцип альтернативності, тобто необхідність розроблення альтернативних варіантів проектів ДПП та вибір оптимального з них за умови мінімальних витрат ресурсів та часу.

5. Принцип адаптивності (здатність швидко пристосовуватися до обставин, що змінюються). Незважаючи на те що мотиваційний механізм має змінюватися відповідно до затвердженої періодичності, він має переглядатися на предмет відповідності зовнішнім і внутрішнім умовам, що змінилися.

6. Принцип системності; усі складники мотиваційного механізму взаємопов'язані: правила,

стандарты, місія і цілі організації, критерії оцінки, методи управління і т. п.

7. Принцип превентивності. Мотиваційний механізм базується на прогнозуванні можливих змін, отже, очікувані в процесі його впровадження результати повинні бути краще поточних результатів діяльності суб'єктів партнерської взаємодії.

8. Принцип комплексності. Комплексність передбачає формування мотиваційного механізму з урахуванням організаційних, правових, технічних, соціальних, морально-етичних факторів, які повинні застосовуватися в сукупності.

Державно-приватне партнерство як основа побудови відносин в ІПАС не виникає спонтанно, а є результатом діяльності суб'єктів господарювання, поведінка яких зумовлена їх індивідуальною мотивацією. Основу регулювання ДПП становить насамперед нормативно-правова база, яка виступає відображенням інтересів суспільства і виявом волі держави. Мотиваційний механізм виступає як система інституцій, яка за умови досягнення об'єктом управління певних параметрів здійснює застосування адекватних форм, методів та інструментів управління, спрямованих на становлення ДПП та забезпечення продовольчої безпеки країни. Структура цього механізму в просторовому, організаційному, функціональному аспектах визначається: по-перше, природою й особливостями підприємницької діяльності; по-друге, специфікою технології державного управління, по-третє, потенціалом ДПП. Специфіка проектів ДПП зумовлює диференціацію підсистем мотиваційного механізму формування ІПАС_{дпп} за видами діяльності, а технологія управління – за напрямками та функціями управління.

Відповідно до положень теорії мотивації поведінки господарюючих суб'єктів незалежно від напрямку і специфіки проекту ДПП спонукальні мотиви суб'єктів ІПАС_{дпп} групуються в сукупність економічних і позаекономічних (інституціональних) мотивів (табл. 1).

Позаекономічні мотиви стимулювання партнерської взаємодії відрізняються індивідуальним характером. Мотиви подібного роду визначаються місією підприємства, його стратегією, особливостями ринкового середовища і т. д. Слід відзначити той факт, що позаекономічні мотиви, як правило, не розглядаються як найбільш пріоритетні й знаходяться в підлеглому положенні щодо мотивів економічного характеру. Своєю чергою, економічні мотиви активізації партнерської взаємодії суб'єктів господарювання знаходяться під впливом дії загальних економічних законів і предствляються в багатому більшому ступені уніфікованими для господарюючих суб'єктів, ніж позаекономічні мотиви. При цьому слід ураховувати і зворотні зв'язки – вплив кінцевих результатів на динаміку потреб суб'єктів ІПАС. У цій взаємодії проявляється закономірність цілеутворення у формі розро-

**Мотиви суб'єктів мотиваційного механізму формування
інтеграційних структур на засадах ДПП**

Найменування суб'єкта ІПАС _{дпп}	Мотиви
Бізнес-структури	Мотиватором бізнес-структур (підприємств, що реалізують сільськогосподарську продукцію) є прибуток від реалізації продукції кінцевим споживачам чи групам споживачів. Розмір прибутку визначається залежно від факторів макросередовища, кон'юнктури споживчого ринку, а також дотримання умов ефективності власної діяльності
Асоціації	Реалізація цілей асоціацій відбувається шляхом формування галузевих стандартів, інформаційної та правової підтримки, впливу на вдосконалення нормативно-правової бази, здійснення координаційної діяльності
Підприємства інфраструктури	Мотиватором є прибуток у результаті надання сервісних послуг підприємствам, що виробляють на реалізують продукцію сільськогосподарського виробництва. Механізм мотивації реалізується шляхом отримання державної підтримки щодо створення необхідних умов надання послуг
Регулюючі органи	Цілі діяльності даних суб'єктів: контроль над дотриманням норм, стандартів, нормативно-правової бази, моніторинг стану галузі чи окремих її елементів як на державному, так і регіональному рівнях, надання фінансової, правової та інформаційної підтримки учасникам ІПАС. Механізм реалізується шляхом досягнення планових показників ІПАС _{дпп}

Джерела: власні дослідження

блення прогнозів та програм, проектів ДПП, зміни потенціалу суб'єктів.

Паралельно з мотивами формування ІПАС_{дпп} необхідними є засоби виробництва, до яких відносимо всі матеріальні умови, необхідні для процесу формування і подальшого функціонування ІПАС. Подальша дія мотиваційного механізму повинна сприяти руху потреб суб'єктів ДПП у рух засобів та результатів діяльності ІПАС, тобто виробленню сільськогосподарської продукції.

Для запобігання виникнення зайвих протиріч та мінімізації ризиків доцільно враховувати внутрішні (ендогенні) ефекти, що є результатом діяльності кожного суб'єкта відносин ДПП, та зовнішні (екзогенні) ефекти, які є наслідком реалізації результатів партнерської взаємодії для національної економіки.

Певний вид поведінки конкретного суб'єкта в процесі реалізації проектів ДПП залежить від особистих якостей і властивостей, які формують інтерес і конкретну потребу, що переходять у мотив і цільову установку. Водночас цей процес відбувається відповідно до системи цінностей, яка формує мотиви поведінки, що визначає орієнтири підприємницької діяльності економічного суб'єкта. Таким чином, становлення певної системи цінностей у бізнесі є одним зі способів досягнення економічних результатів ДПП.

Використання внутрішніх механізмів корпоративного управління має особливе значення стосовно тих структур, учасниками яких є держава. З іншого боку, саме наявність держави як учасника програми відкриває нові можливості для гармонізації цінності кожного проекту в програмі і тим самим балансування інтересів усіх учасників. Головною функцією держави є те, що вона встановлює «правила гри» (закони, тарифи

для інфраструктурних галузей, норми податкових відрахувань, ліцензування та сертифікація, умови землекористування і т. д.). Окрім того, для гармонізації цінності внутрішньопрограмних проектів можуть використовуватися будь-які відомі методи державного регулювання: пільгове оподаткування, поправки в законодавство, майнова допомога, пільгове кредитування, компенсація внутрішніх цін.

Системи цінностей бізнес-спільноти сприяють формуванню інституту міжособистісних взаємин (норм поведінки), установлених у суспільстві на даний момент часу. Результати цієї взаємодії визначають етику бізнесу і ставлення до нього з боку держави й органів державної влади. Комунітаризм є одним з елементів системи цінностей сучасного суспільства. За допомогою стимулювання приватної соціальної діяльності можливе вирішення екологічних і соціальних проблем.

Таким чином, зовнішні умови, соціальне оточення, умови і спосіб життя, чинники матеріального виробництва є мотивуючим середовищем, яке, своєю чергою, створює передумови для вибору того чи іншого виду господарювання. Досягнення певного рівня мотивуючого середовища, тобто сукупності вищезазначених чинників, дає можливість реалізувати мотиви, тобто вибрати потрібний вид підприємницької діяльності та належним чином реалізувати підприємницький потенціал.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Таким чином, проведені дослідження дають можливість зробити висновок про те, що мотиваційний механізм формування ІПАС_{дпп} – це система взаємопов'язаних цілей, завдань, принципів, інструментів їхнього організаційного, норма-

тивно-правового та соціально-економічного забезпечення, що формуються на основі економічного потенціалу державно-приватного партнерства і спрямовані на досягнення ефективної взаємодії влади та бізнесу в умовах інтеграційних структур та забезпечення стійкого розвитку агропромислових підприємств. Головним

завданням мотиваційного механізму є забезпечення організаційної єдності господарюючих суб'єктів усіх сфер АПК у підвищенні ефективності функціонування агропромислових підприємств, забезпечення продовольчої безпеки країни, вирішенні проблем соціально-економічного розвитку АПК.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Гонта О.І., Косач І.А. Особливості формування інтеграційних підприємницьких агропромислових структур у контексті відносин державно-приватного партнерства / О.І. Гонта, І.А. Косач // Науковий вісник Полісся. – 2017. – № 1(9). – С. 25–29.
2. Шестакова Е.В. Организационный механизм саморазвития промышленного предприятия / Е.В. Шестакова // Современная экономика: проблемы и решения. – 2014. – № 6. – С. 71–80.
3. Малік М.Й. Мотивація виробничої діяльності в аграрній сфері економіки / М.Й. Малік. – К. : Знання, 1995. – 178 с.
4. Опанасенко В.М. Мотивація у функціонуванні та розвитку господарських систем / В.М. Опанасенко // Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України. – 2013. – № 1. – С. 46–49.
5. Нестерчук Ю.О. Інтеграційні процеси в аграрно-промисловому виробництві / Ю.О. Нестерчук. – Умань : Сочінський, 2009. – 372 с.
6. Шопенгауэр А. Четыре принципа достаточной причины : в 4-х т. Т. 1. / А. Шопенгауэр. – М., 1900. – С. 317.
7. Merriam-Webster Dictionary // Official website of the Merriam-Webster Dictionary [Electronic Resource]. – Access Mode : <http://www.merriam-webster.com/dictionary/integration>.
8. Маслоу А. Мотивація й особистість / А. Маслоу ; пер. з англ. ; 3-є вид. – СПб. : Питер, 2007. – 313 с.
9. Абалкин Л.И. Труды вольного экономического общества России: избр. тр. : в 4-х т. / Л.И. Абалкин. – М. : [б. и.], 2000. – Т. 2. – 912 с.
10. Словник іншомовних слів / За заг. ред. О.С. Мельничука. – К., 1974. – 776 с.